

گذری بر پیشینه تاریخی نام « خلیج فارس »

۸ اردیبهشت ۱۳۹۴ ساعت ۱۸:۱۸

در نوشتار حاضر تلاش خواهد شد با تکیه بر شماری از منابع و کتب تاریخی به گونه‌ای مختصر و موجز پیشینه تاریخی کاربرد نام « خلیج فارس » برای آبراه بسیار مهم و استراتژیک خلیج فارس مورد بررسی، بازکاوی و یادآوری قرار گیرد.

در نوشتار حاضر تلاش خواهد شد با تکیه بر شماری از منابع و کتب تاریخی به گونه‌ای مختصر و موجز پیشینه تاریخی کاربرد نام « خلیج فارس » برای آبراه بسیار مهم و استراتژیک خلیج فارس مورد بررسی، بازکاوی و یادآوری قرار گیرد.

تا قبل از ورود آریاییان به فلات ایران در منابع آسوری از خلیج فارس با عنوان « نارماتو Narmarratu » نام برده شده است که به معنای رود و یا آبراه تلخ است و این قدیمی‌ترین عنوانی است که بر خلیج فارس داده شده است.

در کتیبه‌ای از داریوش بزرگ شاه هخامنشی واژه یا عبارت « درایه تیه هچا پارسه آئی تی aity Parsa hacha tya Draya » بر آبراه خلیج فارس اطلاق شده است که معنای آن « دریایی که از پارس می‌رود » است.

فلوپیوس آریانوس (Arrianus Flavius) مورخ یونانی که در قرن دوم میلادی می‌زیسته است در کتابش آنابازیس برای نام خلیج فارس واژه « پرسیکون کای تاس Kaitas Persikon » را به کار می‌برد که معنا و مفهوم آن قرابت نزدیکی با عبارت « خلیج فارس » دارد.

« استرابون Strabon » جغرافی‌دان معروف یونانی هم که در نیمه قرن اول میلادی زندگی می‌کرد در کتاب خود مکرراً از همین واژه برای معرفی خلیج فارس بهره برده و به ویژه تصریح می‌کند که اعراب ب ۹۳ین دریای سرخ و خلیج فارس (پرسیکون کای تاس) روزگار می‌گذرانند.

کلودیوس پتوله ما اوس (Ptalemaeus Claudius) معروف و مشهور به بطلمیوس بزرگترین جغرافیادانان عالم در قرون اولیه پس از میلاد در قرن دوم میلادی از آبراه خلیج فارس تحت نام « پرسیکوس سینوس Sinus Persicus » ذکر کرده است که دقیقاً به مفهوم « خلیج فارس » است. در برخی منابع لاتین این واژه به صورت سینوس پرسیکوس و « ماره پرسیکوم Persicum Mare » هم ذکر شده است که معنای عبارت اخیر دریای پارس است.

لازم به یادآوری است که در بسیاری از زبانهای زنده دنیا نیز همین واژه سینوس پرسیکوس برای معرفی نام خلیج فارس وارد شده است. چنانکه در زبانهای : فرانسه به صورت : Persique Golfe؛ انگلیسی Gulf Persian؛ آلمانی Golf Persischer؛ ایتالیایی است شده ثبت Farsi Korfozi ترکی و؛ Perusha Wan ژاپنی؛ Persidskizaliv روسی؛ Golfo Persico

کوپین توس کورتیوس روفوس (Rufus Curtius Quintus) مورخ رومی هم در قرن اول میلادی نام لاتین « آکوآرم پرسیکو Persico Aquarum» را برای نام خلیج فارس به کار برده است که به معنای آبگیر پارس است.

در منابع تاریخی و جغرافیایی دوره اسلامی نیز به طور مکرر برای شناسایی و معرفی آبراه خلیج فارس از واژه‌ها و عبارات « بحر فارس - البحر الفارسی - الخلیج الفارس - خلیج فارس» استفاده شده است.

ابوبکر احمد بن محمد بن اسحاق بن ابراهیم الهمدانی مشهور و معروف به ابن الفقیه در اثر جغرافیایی اش مختصر کتاب البلدان که در سال ۲۷۹ق تألیف شده است درباره خلیج فارس چنین آورده است : « و اعلم ان بحر فارس و الهندهما بحر واحد لاتصال احدهما بالآخر. یعنی : بدان که دریای پارس و هند از برای پیوستگی به یکدیگر هر دو یک دریا هستند.»

ابوعلی احمد بن عمر بن رسته در کتابش الاعلاق النفیسه و در سال ۲۹۰ق درباره خلیج فارس چنین نوشته است :

فاما البحر الهندی یخرج منه خلیج الی ناحیه فارس یسمى الخلیج فارس ... و بین هذین الخلیجین (یعنی خلیج احمر و خلیج فارس) ارض الحجاز و الیمن و سایر بلاد العرب. یعنی : اما دریای هند، از آن خلیجی به سوی ناحیت پارس بیرون آید که خلیج فارس نام دارد... و بین این دو خلیج یعنی خلیج احمر و خلیج پارس سرزمین حجاز و یمن و دیگر بلاد عرب واقع است.

ابوالقاسم عبیدالله بن عبدالله بن احمد بن خرداد به خراسانی (وفات ۳۰۰ق) در کتاب خود المسالک و الممالک در این باره می‌نویسد: « گروهی از این رودها به سوی بصره و گروهی به سوی مذار [شهری بین واسط و بصره] روانند و سپس همه آنها به دریای پارس می‌ریزند.»

بزرگ بن شهریار الناخذه هرمزی (ناوخدای هرمزی) در کتابش عجایب الهند بر و بحر و جزایره که در سال ۳۴۲ق آن را تألیف کرده است از واژه « بحر فارس» برای معرفی خلیج فارس بهره برده است. ابواسحاق ابراهیم بن محمد الفارسی الاصلخری (وفات ۳۴۶ق) هم در کتاب خود مسالک الممالک از همین عبارت « بحر فارس» برای معرفی نام خلیج فارس استفاده می‌کند. مورخ نامدار ابوالحسن علی بن الحسین بن علی مسعودی (وفات ۳۴۶ق) نیز در اثرش « مروج الذهب و معادن جوهر» در ذکر خلیج فارس عبارت « بحر فارس» را به کار برده است. مسعودی در کتاب دیگرش « التنبیه و الاشراف» هم واژه « البحر الفارسی» را برای شناساندن خلیج فارس به کار گرفته است.

ابوریحان محمد بن احمد البیرونی الخوارزمی (وفات ۴۴۰ق) نیز در آثار خود واژه‌های « دریای پارس - خلیج پارس - بحر پارس » را برای معرفی خلیج فارس ذکر کرده است.

ابن حوقل در اثرش « صورة الارض » و بشاری در کتابش احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم که به ترتیب در سالهای ۳۶۷ق و ۳۷۵ق تألیف شده‌اند، واژه « بحر فارس » را به جای خلیج فارس به کار برده‌اند در کتاب « حدودالعالم من المشرق الی المغرب » هم در معرفی خلیج فارس از عبارت « خلیج فارس » بهره گرفته شده است.

محمد بن نجیب بکیران در کتابش جهان نامه؛ ابن البلخی در کتابش فارسنامه؛ شرف‌الزمان طاهر مروزی در اثرش طبایع الحیوانه ابوعبدالله محمد بن عبدالله بن ادریس در کتاب نزهه المشتاق فی اختراق الآفاق؛ شهاب‌الدین ابوعبدالله یاقوت بن عبدالله حموی رومی در کتاب مشهورش معجم‌البلدان؛ ابوعبدالله زکریا بن محمد بن محمود قزوینی در کتاب آثارالباقیه و اخبارالعباد؛ در کتاب عجائب المخلوقات و غرایب الموجودات؛ ابوالفداء در کتاب تقویم‌البلدان؛ و شمس‌الدین ابوعبدالله محمد بن ابی طالب الانصاری الدمشقی الصوفی در کتابش نخبه‌الدهر فی عجایب البر و البحر به ترتیب واژه‌ها و عبارات : « بحر پارس - دریای پارس (و هم بحر پارس) - الخلیج الفارسی - بحر فارس - دریای پارس (و هم بحر فارس) - دریای پارس - بحر فارس (و دریای پارس) - بحر فارس و بحر الفارسی (و بحر فارس) » را در معرفی و ذکر خلیج فارس به کار برده‌اند. این عبارات و واژه‌ها به طور مکرر طی قرون پنجم تا یازدهم قمری در کتب و منابع تاریخی و جغرافیایی زیر نیز ذکر شده است : شهاب‌الدین احمد بن عبدالوهاب بن محمد النویری در کتاب نهایت‌الادب فی فنون العرب؛ حمدالله ابی بکر مستوفی در کتاب نزهه‌القلوب؛ ابوحفص زین‌الدین عمر بن مظفر معروف به ابن الوردی در کتاب حزیده‌العجائب و فریده‌الغرایب؛ ابن بطوطه در کتاب خود تحفه‌النظار فی غرائب الامصار و عجائب الاسفار؛ ابوالقاسم محمد بن حوقل در کتاب صورة‌الارض؛ و کتاب صبح الاعشی فی کتابه الانشاء نوشته احمد بن علی بن احمد القلقشندی.

همچنین مصطفی بن عبدالله کاتب چلبی فلسطینی معروف و مشهور به حاجی خلیفه (وفات ۱۰۶۷ق) صاحب کتاب کشف‌الظنون در کتاب دیگرش جهان‌نما در توصیف خلیج فارس آورده است : [ترجمه از زبان ترکی است] « دریای پارس - به این دریا سینوس پرسیقوس می‌گویند یعنی خلیج فارس به مناسبت اینکه در مشرق آن فارس واقع است بدان نسبت داده می‌شود و آن را ماره پرسیقوم (دریای پارس) نیز می‌گویند. »

در جلد هفتم دایرة‌المعارف البستانی نیز که در سال ۱۸۸۳م به چاپ رسیده است برای معرفی خلیج فارس از واژه « الخلیج العجمی » استفاده شده است.

نویسنده : مظفر شاهی سایت موسسه مطالعات تاریخ معاصر، بخش مقالات

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/30241/> فارس-خلیج-نام-تاریخ-پیشینه-گذریه/30241